

JAMIYATDA SALOMATLIK ME'YORLARINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI

Yusupov Murodali Sunnatovich

*Samarqand Zarmed universiteti, Ijtimoiy fanlar kafedrasida o‘qituvchisi, falsafa fanlari
doktori (PhD)*

E-mail: murodaliyusupov63@gmail.com

Ochilova Mohina Davron qizi, G`ulomov Shaxzod Sirojiddin o`g`li

Samarqand Zarmed universiteti talabalari

Annotatsiya. Mazkur maqolada jamiyatda salomatlik madaniyatining jamiyatdagi shakllanishi, ularning salomatlik me’yorlarini belgilashdagi roli ijtimoiy-falsafiy va sotsiologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada salomatlik madaniyatini shakllantirishda ijtimoiy ong, tibbiy ta’lim va axborot siyosatining muhimligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: tibbiy ong, tibbiy madaniyat, salomatlik me’yorlari, sog‘lom turmush tarzi.

Аннотация. В данной статье с социально-философской и социологической точки зрения анализируется формирование культуры здоровья в обществе, их роль в определении норм здоровья. Также в статье показана важность общественного сознания, медицинского образования и информационной политики в формировании культуры здоровья.

Ключевые слова: медицинское сознание, медицинская культура, нормы здоровья, здоровый образ жизни.

Abstract. This article analyzes the formation of a culture of health in society from a socio-philosophical and sociological point of view, their role in determining health norms. The article also shows the importance of public consciousness, medical education, and information policy in the formation of a health culture.

Keywords: medical consciousness, medical culture, health norms, healthy lifestyle.

“Salomatlik” tushunchasi jamiyat tibbiy hayotining mazmun-mohiyatini ifodalovchi va tarkibiy tuzilishini o‘zida namoyon qiladigan asosiy falsafiy kategoriyalardir. Bu tushunchaning mazmun-mohiyati va ilmiy-amaliy ahamiyatini

aniqlamasdan turib, jamiyatning tibbiy hayotini hamda uning negizini belgilovchi omillardan biri bo‘lgan aholining tibbiy madaniyani shakllantirish va yuksaltirish, uni globallashtirish jarayoni talablariga mos ravishda tubdan o‘zgartirish masalasini hal qilib bo‘lmaydi.

Shuning uchun ham Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev: “Biz o‘z faoliyatimizni boshlagan dastlabki kunlardan e’tiboran siz, hurmatli xalq vakillari bilan barcha muhim vazifalarimiz qatorida ikkita eng asosiy masalaga alohida ahamiyat qaratish haqida kelishib olgan edik. Bularning birinchisi - jamiyatimizda tinchlik va osoyishtalikni saqlash bo‘lsa, ikkinchisi - aholimizning sog‘lig‘ini muhofaza qilishdir. Hammamiz tushunamiz, tinchlik va sog‘liq – bu har bir inson, butun xalqimiz uchun hech narsa bilan o‘lchab, baholab bo‘lmaydigan buyuk ne’matdir. Shuning uchun ham mana shu ikki sohada biz ahvolni tubdan o‘zgartirib, ijobiy natijalarga erisha olsak, butun jamiyatimizdagi vaziyat va ijtimoiy muhit keskin o‘zgaradi, men bunga aminman”[1;154],– degan edi.

Xo‘sh, shunday ekan, salomatlik deb nimaga aytiladi, degan savol tug‘iladi. Bu savolga qadimgi zamonlardan boshlab hozirgi kungacha faylasuflar, shifokorlar, tabiblar va boshqa soha olimlari tomonidan juda ko‘plab fikrlar bayon qilingan. Masalan, miloddan avvalgi 460-377 yillarda yashab o‘tgan qadimgi Yunonistonning mashhur faylasuf-tabibi Gippokrat: “Sog‘lomlik – bu tashqi tabiiy muhitning inson organizmiga ta’siri tufayli paydo bo‘ladigan va rivojlanadigan holatdir”[2;60],– degan bo‘lsa, Aflotun: “Odam hayotini abadiy ruh boshqaradi. U uchta - aqliy, hayvoniy va o‘simlik ruhlardan iborat. Aqliy ruh bosh miyada joylashgan, hayvoniy ruh yurakda va qonda joylashgan, o‘simlik ruhi esa jigarda bo‘ladi. Bulardan eng muhimi hayvoniy ruh, u tanaga issiqlik va harakat bag‘ishlaydi. Jigardagi o‘simlik ruhi esa organizmni oziq bilan ta’minlaydi. Bu uchala ruh uchta mavhum kuch yordamida harakat qiladi.

Sog‘lomlik ham, kasallik ham shu uchta ruhga bog‘liq. Odam shu ruhlarning ta’siridan chetga chiqmay yashasa, salomat, agar chetga chekinsa, kasallik paydo bo‘ladi”[3;23],– degan fikrni ilgari surgan holda odamlardagi sog‘lomlik va bemorlikni ruhlarga bog‘laydi. Shuningdek, antik dunyoning mashhur faylasuf-tabiblaridan yana biri 130-201 yillarda yashagan Klavdiy Galen: “Sog‘lomlik – bu 4 ta unsur namlik, jismoniy tana, organlar va butun organizmni boshqaruvchi kuchlarning muvozanati va uyg‘unlashuvidan iboratdir. Shu sababli biz og‘riqlarni his qilmaymiz, har kungi vazifalarimiz bo‘lgan yuvinish-taranish, ichish, ovqatlanish va rahbarlik qilishda qatnashish kabi o‘zimizga kerakli bo‘lgan ishlarni bajaramiz”[4;37],– degan edi.

Markaziy Osiyoda yashab o‘tgan ajdodlarimizdan Ismoil Jurjoniy (1080 – 1141) “Xorazmshoh xazinasi”, “Tibbiyotining mohiyati” nomli asarlarida “Sog‘lomlik – bu kishi sog‘lig‘iga salbiy ta’sir etuvchi barcha omillarni bartaraf etishdir” [5;98], – degan bo‘lsa, Abu Mansur Qamariy (Abu Ali ibn Sinoning tib ilmidagi ustoz bo‘lgan) esa “Boylik va sog‘lomlik” nomli kitobida quyidagicha yozgan edi: “Sog‘lomlik birinchi galda normal, xotirjam hayot kechirishdir. Buning uchun esa normal ovqatlanish, har xil zararli odatlardan saqlanish kerak” [5;102] ligini uqtirgan.

Buyuk ajdodlarimizdan eng mashhuri Shayxurrais Abu Ali ibn Sino(980-1037) o‘zining “Tib qonunlari” nomli qomusiy asarida: “Biror kishining” “odam gavdasining holi uch xil bo‘ladi: sog‘liq, kasallik, uchinchi sog‘liqqa ham, kasallikka ham qo‘shilmaydigan bir holat; holbuki, sen ikki xilgina qilib qo‘ya qolding” deyishi to‘g‘ri emas, chunki shunday bahsni qiluvchi kishi yaxshi o‘ylasa, ikki narsadan tashqari, uchinchi bir holatning bo‘lmasligini va bizning uchinchi holat bayoniga muhtoj emasligimizni tushunadi. Agar uchinchi holat lozim bo‘lsa, albatta, bizning “gavdaning nosog‘lig‘i” degan so‘zimiz kasallikni hamda sog‘liq ta’rifiga sig‘maydigan uchinchi bir holatni o‘z ichiga olgan bo‘ladi.

Sog‘liq shunday malaka yoki holdirki, u sababli a’zoldan sog‘lom ishlar vujudga chiqadi. Sog‘liq uchun bu ta’rifga muqobil: kela oladigan biron o‘zga ta’rif yo‘q. Lekin bahs qiluvchilar sog‘liqni o‘zlaricha ta’riflab, o‘zlariga ham kerak bo‘lmaydigan shartlarni sog‘liq ta’rifiga kiritib yuboradilar. Bu to‘g‘rida tabiblar bilan bahslashib o‘tirishga o‘rin yo‘q. Tabiblar ham bu kabi narsalar haqida munozara qiladigan kishilardan emaslar. Tabiblar bilan yoki ularning fikriga qo‘shilmovchi kishilar bilan munozara qilish tibda biror foyda yetkazmaydi ham. Ammo bu masalada haqiqatni bilish boshqa fan, ya’ni mantiq fanining qoidalariga tegishlidir. Haqiqat mantiq fanidan talab qilinsin!” [6;12].

“Salomatlik” tushunchasiga berilgan bir qator ta’riflardan ham ko‘rinib turibdiki, ularda: *birinchidan*, o‘rab turgan tabiiy muhitning hal qiluvchi roli; *ikkinchidan*, qandaydir “mutlaq ruh”ning boshqaruvchanligi; *uchinchidan*, butun dunyo asosini tashkil etuvchi birlamchi mohiyat; *to‘rtinchidan*, inson organizmidagi barcha a’zolarining o‘z vazifalarini to‘liq bajarishdagi holati kabilar asos qilib olingan. Holatga bunday tarzda yondashishga, *birinchidan*, aholining salomatligini asrash borasidagi shakllangan shart-sharoitlar; *ikkinchidan*, aholi salomatligini saqlash uchun yetkazib beriladigan dori-darmonlarning yetishmasligi; *uchinchidan*, jamiyatda ustun bo‘lgan falsafiy dunyoqarash talablarini bajarishning qat’iyiligi; *to‘rtinchidan*, o‘z manfaatini ko‘zlovchi ayrim doiralarning butun mamlakat aholisining emas, balki

birinchi navbatda o‘zining, oilasining, yaqin qarindosh-urug‘larining salomatligini saqlash borasida g‘amxo‘rligi sabab bo‘lgan.

XX asr va XXI asr boshlariga kelib dunyoda texnika va texnologiyalar rivojlanishi natijasida tibbiyot sohasida ham inson organizmining tarkibiy tuzilishini, ularning amalda bajaradigan funksiyalarini, ularga tabiat va jamiyatda sodir bo‘layotgan jarayonlarning ta’sirini, inson ongi va ruhiyatining sog‘liqni saqlashdagi o‘ziga xos xususiyatlarini, tibbiyotda innovatsion texnologiyalarni amaliyotga qo‘llash, aholining tibbiy ongini global darajada axbrotlashtirish, sog‘liqni saqlash tizimida yuz berayotgan jarayonlarni kompyuterda modellashtirish, davolash jarayonida nanotexnologiyalardan foydalanish, hujayraning DNK va RNKsi sirlarini topish borasida tadqiqotlar olib borildi hamda olingan natijalar bevosita amaliyotda qo‘llanila boshlandi. Bu esa natijada “salomatik” haqidagi an’anaviy tushunchaning ilmiy-falsafiy mazmunini yanada boyitdi va uni yangi ilm-fan yutuqlari asosida falsafiy jihatdan qaytadan anglash zaruriyatini keltirib chiqardi. Shu bois XX asrning o‘rtalaridan boshlab “salomatlik” tushunchasiga faylasuflar, tibbiyotshunoslar, politologlar psixologlar tomonidan ilmiy ta’riflar berilganligini ko‘ramiz.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, salomatlik me’yorlari jamiyatda ijtimoiy, madaniy, tibbiy va axboriy omillar ta’sirida shakllanadigan murakkab konstruksiya hisoblanadi. Ular nafaqat biologik ko‘rsatkichlarga, balki mavjud ijtimoiy qadriyatlar, tibbiyot amaliyoti, ommaviy axborot vositalari, diniy e’tiqodlar, iqtisodiy sharoit va hatto siyosiy kontekstga ham bevosita bog‘liqdir. Har bir davrda va har bir jamiyatda sog‘liq va kasallikning qanday talqin qilinishi – bu me’yorlarni kim belgilashini, qanday targ‘ib qilishini va ularning jamiyatda qanday qabul qilinishini aniqlaydi.

Zamonaviy jamiyatda sog‘lom turmush tarzi, tibbiy madaniyat va tibbiy ong salomatlik me’yorlarini belgilovchi asosiy komponentlar sifatida maydonga chiqmoqda. Shu bilan birga, sog‘liq me’yorlari ayrim hollarda jamiyatda ijtimoiy bosim va normalashgan stereotiplar orqali kutilgan "ideal" holatga aylantirilmogda, bu esa ayrim guruhlar uchun salomatlik me’yorlariga erisha olmaslik hissi va chetlab qolish holatlariga olib kelishi mumkin.

Shu sababli, salomatlik me’yorlarini shakllantirishda ijtimoiy adolat, madaniy moslashuvchanlik, axborotning haqqoniyligi va tibbiy ta’limning sifati muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotdan kelib chiqib, sog‘liqni saqlash siyosatida va ommaviy sog‘liq kampaniyalarida tibbiy me’yorlar tushunchasini ijtimoiy ongga singdirishda ehtiyotkorlik va inklyuzivlikka asoslangan yondashuvlar zarurligi xulosa qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘uxati:

1. Мирзиёев Ш.М. Олий Мажлис Сенатининг Йигирманчи Ялпи Мажлисидаги нутк// Унинг ўзи. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. 3-жилд. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2019. – Б.154.
2. Гиппократ. О враче 1. // Этика и общая медицина. – СПб.: Азбука, 2001. – С. 60.
3. Чикин С.Я. Врачи – философы. – М.: Медицина,1990. – С.23.
4. Гален из Пергама (130-201) //100 ученых, изменивших мир. – Мн.: Харвест, 2006. – С. 36-38.
5. Қодиров А.А. Тиббиёт тарихи. Дарслик. – Т.:. Ибн Сино номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1993.
6. Абу Али ибн Сино. Тиб қонунлари. Уч жилдлик сайланма. 1-жилд. – Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти,1992. – Б.12.
7. Madatovich R. The Role of Civic Responsibility In Educating Youth In A Healthy Spiritual Environment In An Information Society //Pubmedia Social Sciences and Humanities. – 2025. – Т. 3. – №. 1. – С. 6-6.
8. Ro‘zimurodov S. M., Abdualiov M. S. YOSHLARDA OMMAVIY MADANIYATGA QARSHI MAFKURAVIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARI //Journal of marketing, business and management. – 2024. – Т. 3. – №. 8. – С. 416-418.
9. Madatovich R. S., Maxamadiyevna S. D. The Role Of The System Of Education And Family Education In Forming Youth's World View //European Journal of Humanities and Educational Advancements. – Т. 4. – №. 4. – С. 128-130.
10. АЗИЗКУЛОВ А. А., РУЗИМУРОДОВ С. М. ФИЛОСОФСКОЕ НАСЛЕДИЕ ИБН СИНЫ В ТРАКТОВКЕ ЗАРУБЕЖНЫХ УЧЕНЫХ //К ЧИТАТЕЛЯМ. – С. 40.
11. Ruzimurodov S. M. Ethnomadonian, Ethnoesthetic Aspects Of The Formation Of A Healthy Lifestyle In Society //The American Journal of Social Science and Education Innovations. – 2021. – Т. 3. – №. 05. – С. 188-194.